

N:o 70.

Ank. till Riksd. Kansli d. 22 April 1869, kl. 2 e. m.

*Memorial, i anledning af återremiss å femte punkten i Stats-Utskottets
Utlåtande N:o 39, angående regleringen af utgifterna under
Riks-statens Åttonde Hufvudtitel.*

(2:dra U. A.)

Uti afgifvet Utlåtande N:o 39 angående regleringen af utgifterna under Riks-statens Åttonde Hufvudtitel hade Stats-Utskottet i femte punkten föreslagit till-sättande af en komité för utarbetande af förslag till undervisningsväsendets ordnande. Nämnda punkt är af begge Kamrarne till Utskottet återremitterad. De ledamöter, som vid ärendets behandling hos Kamrarne påyrkat detsamma återförvisande, synas dertill hufvudsakligen hafva varit föranledde af trenne olika anledningar. Åtskillige talare hafva nemligen påpekat behöfligheten af en sådan förändring i nu gällande bestämmelser och vilkor för de till folkskolan anvisade statsbidrag, att dessa beviljades i form af bestämda anslag för hvarje särskild skola. Oberoende af den ifrågasatta komitéen borde något förslag i detta syfte uppgöras, på det att Riksdagen skulle kunna särskildt besluta.

Såsom ett annat skäl för återremiss har blifvit anfördt, att riktningen af komitéens arbete borde närmare angifvas genom bestämmande af de principer, som borde följas vid undervisningsväsendets ordnande.

Slutligen hafva yrkanden blifvit gjorda derom, att afseende borde fastas vid de tekniska läroverken, hvilka äfven hade behof af en förändrad organisation i en mera praktisk riktning.

Hvad först angår förändrade bestämmelser för åtnjutande af de statsbidrag, som blifvit till folkskolan anvisade, har Chefen för Ecklesiastik-departementet vid ärendets behandling i Andra Kammaren i detta afseende yttrat bland annat, att det varit hans afsigt att, om förhållandena det medgifvit, tillstyrka aflåtande till innevarande Riksdag af ett förslag, grundadt på åsigten om folkskolornas befrämjande genom vissa bestämda anslag för hvarje skola. Men ett sådant förslag kunde

icke med någon verkan framställas förr, än man hade tillgång till de belopp, som erfordrades för att genomföra den nya planen för understödjande af folkskoleväsendet. Framställningen saknade eljest grund och botten samt ledde ej till något resultat. På grund af den rådande finansiela ställningen måste man likväl inskränka anslagen till det minsta möjliga, och derutinnan hade således hinder mött för en framställning af allmänna grunder.

Vid sådant förhållande torde, enligt Utskottets åsigt, någon skärskild framställning i detta afseende nu icke böra göras.

Beträffande derefter uttalandet af vissa principer, hvarefter undervisningen i allmänhet borde ordnas, har Utskottet velat erinra om de svårigheter, som härvid möta och hvilka redan blifvit antydda i Utskottets i ämnet förut afgifna utlåtande. De fleste torde visserligen vara ense derom, att undervisningen bör så ordnas, att den blir mera praktisk, samt att en större valfrihet af läroämnen medgifves, men i öfrigt synas de under ifrågavarande ärendes behandling i Kamrarnes uttalade åsigt i afseende å de principer, som böra läggas till grund för en förändrad reglering, vara så delade, att just deruti ytterligare visar sig behovet af en komité för ärendets fullständiga utredning.

Vidkommande slutligen yrkandet, att jemväl ordnandet af de tekniska läroverken skulle göras till föremål för komitéens uppmärksamhet, anser sig Utskottet icke kunna annat än samma yrkande understödja.

Med anledning af hvad sålunda förekommit, hemställer Utskottet,

att Riksdagen — med underdånig anhållan det Kongl. Maj:ts tacktes låta tillsätta en komité af sakkunnige män, äfven utom skollärareyrket, med uppdrag att utarbета förslag till undervisningsväsendets ordnande i en mera praktisk riktning och dervid särskildt taga i öfvervägande elementarskolans, folkskolans och de tekniska läroverkens omfattning och inbördes förhållande, samt i hvad mån och på hvad sätt de böra af Staten bekostas eller understödjas — må till Kongl. Maj:ts disposition för bestridande af kostnaderna för denna komité bevilja på extra stat ett förslagsanslag af 5,000 R:dr.

Stockholm den 22 April 1869.

På Stats-Utskottets vägnar:

Arvid Fr:son Posse.

Reservationer:

af Herr *A. W. Björck*, hvilken såsom sin reservation åberopade följande förslag till utlåtande:

“De motioner, Utskottet fått sig förelagdt att besvara, angå icke allenast det understöd, som folkskolorna böra af Staten åtnjuta, utan äfven lämpligheten och billigheten af Statens nu åtagna förbindelser att för den första undervisningen ut-

öfver den gräns, hvarunder folkskolan för närvarande måste stadna, underhålla kostnadsfria läroanstalter. Men icke nog dermed, utan en motionär har jemväl ifrågasatt, att den högre elementarbildningen skulle upphöra att i allmänhet vara kostnadsfri. Då sålunda elementarundervisningen i dess alla stadier blifvit föremål för undersökning, vill det synas, att sammanhanget i undervisningen fordrar, att utredningen tillika berör den så kallade högskolan, emedan det svårigen kan förbises, att om elementarbildningen i inskränktere mening skulle finnas icke böra utgöra föremål för Statens omedelbara omsorg eller åtminstone icke vara kostnadsfri, den fråga ovägrigen måste uppstå; är förhållandet annorlunda med den undervisning som universitetet hafva att besörja? Så vidt dessa sistnämnda inrättningar äro läroanstalter, kan det i afscende på dem påstås, att om Staten icke bör befatta sig med elementarbildningen, så kan Staten, likasom kyrkan, med afscende å behovet af embetsmän inskränka sig till anställande af examenskommissioner och låta på den enskilde ankomma att sjelf bekosta den erforderliga undervisningen vid universitetet. En särskild anledning för en sådan åsigt kan ock hemtas deraf, att vid utländska universitet lärarne åtminstone till stor del erhålla sina inkomster genom afgifter af lärjungarne. Om det nu än måste medgifvas, att i motionärernes blotta yrkanden icke finnas tillräckliga skäl att ifrågasätta riktigheten af hela det system för undervisningen af landets ungdom, hvilket för närvarande består, så kan dock icke förnekas, att Statens ställning till undervisningen i dess helhet på långt när icke är klar. Utan att till en början ingå i de speciela frågorna beträffande anordnandet af undervisningen på de särskilda stadierna deraf, måste det erkännas, att om något tvifvel rörande grunden för Statens omvårdnad om elementarläroverken icke kunnat uppstå, så länge dessa anstalter obestriddt utgjorde ett vilkor för fyllande af behovet utaf tjenare i Staten och i Statskyrkan; så framträda numera andra anspråk, nemligen icke allenast det redan anförda negativa påståendet, att nyssnämnda behof icke vidare kräfver dylika uppoffringar af Staten, enär det samma ändock skall blifva af den enskilda företagsamheten behörigen tillgodosedt, utan jemväl det positiva yrkandet, att Staten skall sjelf draga försorg derom, att alla dess medlemmar undfå den undervisning, som i alla lifvets förhållanden är ett oefftergiftigt vilkor för fullgörande af hvad en hvar såsom menniska och medborgare åligger.

Den fråga, som fordrar utredning är alltså den, om Staten bör och skall besörja mera eller mindre kostnadsfri undervisning, och huru omfattande denna bör vara. Det är denna fråga, som måste undersökas icke allenast från synpunkten, huruvida de nuvarande läroanstalterna skola fortfarande af Staten upprätthållas, utan ock med afscende å yrkandet, att det egentligen är den mest allmänna undervisningen eller den, hvilken kan komma alla till godo, som i första rummet bör af Staten beredas och bekostas, vare sig att den öfriga, som går derutöfver, bör fortfara eller icke. Utan att frågan i begge dessa riktningar blifvit pröfvad och utan att derjemte en klar insigt vunnits om rätta grunden för Statens befattning med undervisningen, skall striden emellan målsmännen för det bestående och dem, hvilka anse sina fordringar mera berättigade, komma att fortfara och aldrig åt skolväsendet medgifva den lugna utveckling, som oupphörligen framhålles såsom ett vilkor för ett framgångsrikt arbete i undervisningens tjänst. Endast genom en omfattande utredning kan det blifva klart, om den primära undervisningen i folkskolans nuvarande läroämnen tillhör familjen och föreningen af familjerna, kommunerna eller åligger Staten; om Staten har att besörja eller åtminstone befordra uppfostran till arbetsskicklighet och arbetsvana äfvensom att öfvervaka de fysiska

krafternas ändamålsenliga utveckling; samt om och i hvad mån Staten kan och bör med sitt kraftiga understöd bereda utvägar för en mera omfattande utbildning för alla de olika behoven inom det civiliserade samhället. Då grunden för Statens skyldigheter är fastställd, måste den ock visa vägen för tillämpningen. Sannolikt skall det visa sig, att Statens förbindelser äro af olika slag, då bland dem kunna gifvas de, som med afseende å Statens egna ändamål äro rent obligatoriska och andra, som bero af den större eller mindre tillgång, som Staten har att använda för deras uppfyllande. Möjligen skall det ock befinnas, att i verkligheten skillnaden emellan de grunder, som betingat inrättandet af elementarläroverken, och dem, hvilka numera kunna erkännas såsom berättigad anledning till Statens omedelbara befattning med undervisningen, är vida större än mången föreställt sig. Hvad som ofelbart bör kunna ernås, är att de verkliga anledningarne till de olika meningar, som i afseende på skolorna ständigt söka uttryck, skola klart framträda och att en säker ledning skall vinnas för framtida åtgärder, hvilka kunna förena sinnen till det gemensamma arbete, som omvårdnaden om det uppväxande släktet i hög grad kräfver.

Den utredning rörande undervisningens ordnande i dess helhet, som borde erkännas vara nödvändig, får dock icke inskränkas till bestämmande af grunderna för Statens deltagande i undervisningen, utan den bör ock hafva till föremål att fastställa omfattningen af de förbindelser, som kunna finnas åligga kommunerna. Föga vore dock uträttadt dermed, att kommunernas förbindelser blefvo lagligen bestämda, om icke derjemte medel och utvägar beredas dem att fullgöra dessa förbindelser, och ett viktigt föremål för utredningen blifver alltså den länge omtvistade frågan om sättet och formen för det understöd, som Staten kan böra lemna folkskolorna äfvensom rörande omfattningen af och villkoren för den kontroll som med ett dylikt understöd måste vara förenadt. Om Staten icke anses skyldig att omhändertaga och tillika bekosta undervisningen i folkskolan, så måste denna blifva en kommunens angelägenhet; och Statens inblandning deri, om än berättigad på grund af gifna understöd, bör dock inskränkas till en lätt verkställd kontroll öfver fullgörandet af kommunernas lagbestämda förbindelser; men äfven i den måhända föga antagliga händelse, att Staten skulle anses skyldig att öfvertaga folkskolorna, blifver det nödvändigt, att de medel, som tilldelas dessa undervisningsanstalter, lemnas i en annan form än den, under hvilken Statens bidrag dem nu tillgodokommer, emedan denna endast delvis och dessutom på ett opraktiskt sätt motsvarar de rättigheter och skyldigheter, Staten i sådant fall kan komma att öfvertaga. I begge fallen, men företrädesvis i det förstnämnda, torde ett öfvergångsstadium icke kunna undvikas; och om än detta måste ordnas i syftning att närma sig det mål som kan blifva det föresatta, så skall likväl den närmaste åtgärden icke blifva annan än att begagna de medel, som redan finnas anslagna till folkskolan, och detta på sådant sätt att folkskolan i hvarje ort erhåller den omfattning som förhållandena påkalla, och att den speciela befattningen med medlens fördelning, som nu tillkommer folkskolans öfverstyrelse, upphör. I hvarje händelse måste den särskilda folkskolan omhänderhafvas af en särskild styrelse. Denna må nu anordnas på det ena eller andra sättet, allt eftersom folkskolan är en Statens eller kommunens angelägenhet, och kontrollen må med afseende derå vara afsedd för det ena eller andra ändamålet, så måste styrelsen kunna påräkna att få disponera medlen till vissa gifna belopp, utan att dessa vexla på grund af förhållandena, som med den särskilda skolan icke hafva något gemensamt. Detta syftemål synes icke kunna ernås på annat sätt, än att de medel, som Staten afstått

till folkskolorna, åter indragas, och att Staten åtager sig att med en viss summa bidraga till hvarje folkskola, samt att de understöd, som tillkomma de så kallade småskolorna, jemväl bestämmas till visst belopp för hvarje. Om derigenom någon minskning i nu åtnjutet anslag skulle i något fall uppkomma, kunna tillfälliga anordningar lätt afhjelpa denna olägenhet. På detta sätt skall full rättvisa åstadkommas, emedan, om folkskolan förblifver en kommunens angelägenhet, skyldigheten att den upprätthålla måste efter bestämda grunder blifva lika för alla; likasom ock, derest folkskolan af Staten öfvertages, Staten icke kan undgå att efter enahanda grunder ordna samtliga folkskolorna. Möjligen skall det finnas lämpligt och måhända nödigt att låta ett sådant öfvergångsstadium inträda redan innan utredningen hunnit fastställa grunderna för folkskolans framtida ordnande; och i sådant fall är det så mycket antagligare, att de nu uppgifna grunderna böra komma till tillämpning, som derigenom på intet sätt något hinder lägges i vägen för en anordning, som kan göra folkskolan ännu mera beroende af Staten, än den redan är, om än formen för detta beroende undergår en förändring, som i alla händelser är påkallad.

En fråga, som för folkskolans framtid i mer än ett hänseende är af synnerlig vikt, torde ock böra särskildt framhållas såsom föremål för utredning. Den afser i främsta rummet religionsundervisningen i folkskolorna. Den religiösa undervisningen kan icke stadna på den punkt, der den nu befinnes. Den måste med undervisning i religionsläran förena en moralisk uppfostran; och den påkallar därför lika visst i folkskolan som i elementarläroverken grundligt bildade lärare. Det är under alla förhållanden omöjligt att hoppas, det sådane kunna erhållas för den ringa lön, som äfven framgent måste blifva folkskolelärarens lott; och redan af detta skäl är det angeläget, att i folkskolan, liksom i allmänhet i elementarläroverken, religionsundervisningen uppdrages åt särskilde lärare. Dessa finnas ock redan i församlingarnes presterskap, hvilka för ändamålet af religionsundervisningen äro af församlingen aflönade, och då presterne måste anse sig och jemväl anses kallade att egna sin verksamhet företrädesvis åt det uppväxande släktets religiösa och moraliska uppfostran, skall det vara mera än svårt att inse, hvarföre icke religionsundervisningen i folkskolorna bör af presterskapet öfvertagas. Hvarken Staten eller församlingen skall förmås att bekosta ytterligare aflöning till lärare med den bildning, som verkligen erfordras; då det deremot skall blifva lättare för Staten, än man i allmänhet föreställer sig, att undvara det biträde af presterskapet, som nu upptager dess tid, under det att den stora och viktiga uppgiften af ungdomens handledning i religion och sedelära, som är presterskapets egentliga kallelse, lemnas i händer på dem, som icke äro vuxne detta uppdrag.

Att elementarläroverkens ändamålsenliga organisation, så vidt dessa läroanstalter äfven framgent af Staten skola upprätthållas, erbjuda många frågor som i brist af antaglig utredning äro föremål för olika meningar, är så allmänt erkändt, att det icke kan vara erforderligt att derom göra någon vidlyftig framställning. Det är icke allenast förhållandet emellan folkskolan och elementarläroverken, som, om det ock för tillfället kan vara lämpligare ordnad, kräfver en utredning, hvilken visar, att saken för närvarande verkligen blifvit ställd på sin rätta punkt, och tillika angifver vilkoren för ett fortfarande i den gifna riktningen; utan utredningen måste jemväl afse, måhända i främsta rummet, att ordna undervisningen så, att den närmare motsvarar de olika anspråk, som lärjungarne äro kallade att i lifvet fylla, och tillika bevara och utveckla sammanhanget i den fortgående undervisningen. Det kan icke vara tvifvelaktigt, att hvad som förut varit det hufvud-

sakliga föremålet för undervisningen i elementarläroverken, icke vidare kan intaga samma plats, och om det förhåller sig så, att hufvudämnenäna måste bestämmande inverka på anordningen af det hela, så lärer sannolikt denna finnas böra vara en helt annan än den är. Möjligen skall det befinnas mest gynnsamt både för den borgerliga och den lärda bildningen, att de åtskiljas, och att den sednare icke der- efter kan tillhandahållas vid lika många läroanstalter som nu synes påtagligt. Huru vidt dessa förutsättningar äro riktiga, är en uppgift för utredningen att ådaga- lägga, och det tillhör denna jemväl att visa, huru tillämpningen skall ske äfvensom rätta sättet att förena den intellektuella och fysiska utbildningen samt att utveckla ordning och drift i arbetet såsom vilkor för en moralisk uppfostran; hvartill kom- mer att ordna det hela, så att kostnaderna begränsas, så vidt syftemålen medgifva.

Huruvida utredningen beträffande universitetet kan böra sträcka sig längre, än att tillse i hvad mån de äro ställda i ett riktigt förhållande till elementarläro- verken, och om undervisningen derstädes bör vara helt och hållet kostnadsfri, kan visserligen olika bedömas; men nekas kan det icke, att en än viktigare fråga redan länge sysselsatt sinnena, nemligen det viktiga spörsmål om landet kan und- vara ett universitet i hufvudstaden. En utredning, som lemnade denna fråga obe- svarad, skulle snart påkalla en ny, och derföre synes äfven den böra utgöra föremål för undersökning tillika med sättet och vilkoren att fylla detta behof, om det be- finnes verkligen grundadt.

Med anledning af hvad nu blifvit anfördt i syfte bland annat att visa sam- manhanget emellan alla undervisningsanstalterna och särskildt emellan dem, som af Staten skola bekostas, måste det följa af sig sjelft, att de tekniska läroanstal- terna, de högre såväl som de lägre, icke kunna uteslutas från den undersökning, som kan finnas böra ega rum beträffande ordnandet af undervisningen i sin helhet; och detta så mycket mindre som det möjligen skulle kunna visa sig, att Staten just på det område, der undervisningen afser att utveckla användbarheten för vissa lefnadsyrken, finner den mest omedelbara anledningen för sitt deltagande i ungdo- mens uppfostran. Icke heller militärundervisningen kan vid utredningen förbigås, enär den af nyssnämnda anledning kan, äfven då den icke afser yrkesbildningen, utgöra för Staten en synnerlig angelägenhet.

Då Stats-Utskottet med visshet inhemtat, att åtminstone Andra Kammaren genom den beslutade återremissen ingalunda afsett något ogillande af Stats-Utskottets förra förslag i ämnet, utan endast en närmare utredning af detsamma; och då Ut- skottet tror sig hafva visat, att en omfattande undersökning af undervisningsfrågan i dess helhet är påkallad af den stora skiljaktighet i meningar, som derom i så många fall gifver sig tillkänna, samt att utredningen bör ske utan inskränkning till viss art af undervisningen; anser sig Utskottet böra förnya sitt förslag om till- vägabringande af en sådan undervisning, med endast den förändring i ordalagen, som den till sin omfattning nu närmare bestämda undersökningen föranleder; och hemställer alltså Utskottet,

att Riksdagen, med anhållan, det Kongl. Majt tacktes låta tillsätta en komité af sakkunnige män, äfven utom skollärareyrket, med uppdrag att utarbete förslag till ordnande af undervisningsväsendet i hela dess omfattning och i alla dess särskilda delar, i syfte att, sedan ändamålen af undervisningen i hvarje af dess olika stadier blifvit utredda och nog- grannt bestämda, det lämpligaste sättet för uppnående af dessa änd- amål utredes, samt utväg beredes att åstadkomma de derför erforderliga medel, med hänsigt till de olika förpligtelser, hvilka i fråga om medlems

utgörande kunna anses åligga Staten och kommunen, må till Kongl. Maj:ts disposition för bestridande af kostnaderna för denna komité bevilja på extra stat ett förslagsanslag af 5,000 R:dr R:mt.“

Häruti instämde Herr *F. W. Leijonancker*.

af Herr *G. Bjerckander*: “Då båda Kamrarna återremitterat femte punkten i Utskottets Utlåtande angående regleringen af utgifterna under Riks-statens Åttonde Hufvudtitel, så får man väl antaga, att detta skett i afsigt att Utskottet skulle beständare yttra sig om grunden för det förslag, som man ville genom en komité hafva uppgjort. Jag kan icke finna, att det nu föreliggande förslaget är mera vägledande än det förra, tvärtom synes det mig snarare missledande, enär det sammanblandar frågor, hvarom icke någon motion varit väckt, såsom t. ex. de tekniska läroverken, och hvilka dessutom efter mitt förmenande icke böra sammanblandas med folkskolan.

Folkskolan är och bör alltid vara hufvudsakligen en kommunens skola, ehuru kraftigt understödd af Staten. Elementarläroverken och de tekniska läroverken, deremot Statens angelägenhet. Hvarföre då tala om “deras inbördes förhållande till hvarandra?” Den förras uppgift är att bibringa en afslutad kurs åt de mindre bemedlades barn, som icke mäta att bestå sig mer än en för hvarje individ nödortfug bildning; de sednare deremot att grundlägga en undervisning, hvarpå sedan skall byggas i de högre läroanstalterna och bildas embets- och tjänstemän i Staten.

Folkskolans behof är att fritt få röra sig, utan att vara bunden af invecklade och inquisitoriska stadgar i fråga om dess ekonomiska angelägenheter; ett så kraftigt och rättvist fördeladt understöd af statsmedel, att det i någon mån motsvarar hvad på den högre undervisningen bekostas; en utbredning öfver hela landet efter folkmängden och lokala förhållanden, så att alla landets barn kunna utan svårighet densamma begagna, och en inspektion, som endast afser undervisningens ändamålsenliga bedrifvande.

Detta och hvad mera som härmed eger sammanhang anser jag borde vara föremålet för den ifrågasatta utredningen, i hvad den rörer folkskolan, och något annat afse icke egentligen de väckta motionerna.

Att en komité skulle behöfva tillsättas för att utreda denna fråga, då alla erforderliga materialier stå Kongl. Maj:tt till buds i Dess Ecklesiastik-departement, har jag aldrig förmått inse, men då man nödvändigt vill bekosta en begrafning åt folkskolefrågan, så måste jag böja mig för öfvermagten, sedan jag nu uttalat min särskilda mening.